

Book reviews

ÎNTRE VIAȚĂ ȘI CĂRȚI. DESPRE NEAJUNSURILE ȘI
BENEFICIILE RATĂRII

BETWEEN LIFE AND BOOKS. ON THE
SHORTCOMINGS AND PROFITS OF FAILURE

Antonio PATRAS

Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, Romania
Alexandru Ioan Cuza University of Iași, Romania

e-mail: patrasantonio@gmail.com

Abstract:

This study analyses the relationship between failure and success from two perspectives: creative psychology and sociology of creation. By starting from Angelo Mitchievici's recent book, "Farmecul vieților distruse. Câteva reflecții despre ratare" [The Charm of Failed Lives] (2022), which explores one of the favorite themes of decadent literature and art (failure), I aim to highlight the most relevant existential postures in a writer's life: the anti-bourgeois aristocratic posture (the dandy) and the proletarian-democratic posture (the bohemian). It is not by chance that Mitchievici dwells on the works of the Romanian-French writer Emil Cioran, who tried to build an image of a secluded writer, close to anonymity, avoiding to cultivate both the bohemian and the dandy style, by adopting a lifestyle shaped by the cult of work and discipline, in the spirit of the Protestant ethics theorized by Max Weber. Mitchievici explains very convincingly how, once he emigrated to Paris, Cioran completely abandoned the Romanian language, in which he was convinced he was failing as a writer, in order to devote himself exclusively to writing in French, with the idea of conquering global glory. In addition to Cioran, the authors in focus are Francis Scott Fitzgerald, Shakespeare, Voltaire, Flaubert, Dino Buzzati, Mihail Sadoveanu, Mircea Cărtărescu, etc., which provides the critic with the opportunity to reconnect with his former books (e.g. "Decadență și decadentism în contextul modernității românești și europene", 2011) and to show a refined and mature essayist's vein.

Keywords: failure; success; boem; dandy; bourgeoisie; protestant ethics; capitalism.

În siajul studiilor sale despre decadență și decadentism (*Mateiu I. Caragiale. Fizionomii decadente*, 2007, *Decadență și decadentism în contextul modernității românești și europene*, 2011; *Simbolism și decadentism în arta 1900*, 2011), Angelo Mitchievici a publicat anul trecut un splendid volum de eseuri (*Farmecul vieților distruse. Câteva reflecții despre ratare*, Humanitas, București, 2022) merit a marca, simbolic, un moment important din propria-i biografie (nu doar) intelectuală, ce-l va fi găsit la apogeul carierei, bucurându-se de succes și de sentimentul reconfortant al împlinirii profesionale. Într-adevăr, specialistul numărul unu în decadentism e cunoscut astăzi și ca autor al unor remarcabile volume de critică și istorie literară și culturală (*Umbrele Paradisului. Scriitori români și francezi în Uniunea Sovietică*, 2011, *În căutarea comunismului pierdut*, 2001, *Explorări în comunismul românesc*, vol. I-III, 2003, *Comunism Inc.*, 2016, *Teodoreanu reloaded*, 2011, *Cultura faliei și modernitatea românească*, 2014, *Caragiale după Caragiale*, 2014), de proză (*Cinema*, 2009), memorialistică (*O lume dispărută*, 2004) sau de publicistică (*Filmele care ne-au schimbat viața*, 2013). Toate aceste opuri sunt contribuții exegetice fundamentale, rod al unor reflecții aplicate, complet distincte de textele ocazionale (cronici, recenzii, foiletoane etc.), rămase ca atare în paginile gazetelor.

Obișnuit așadar să-și petreacă timpul mai mult în bibliotecă și să privească lumea prin intermediul cărților, ca orice intelectual care se respectă, reputatul universitar și cercetător a știut să vadă și partea goală a paharului, constatând nu doar ce se câștigă, ci și ce se pierde din viață în acest fel. Dacă nu mă înșală memoria, într-unul din eseurile sale de tinerețe Mihail Ralea definea intelectualul ca pe o ființă care își imaginează că trăiește sau simte, fără a trăi sau simți cu adevărat. Or, din dorința de a rămâne om întreg și de a nu ajunge o ființă amputată, narcisiac-egolatră, Angelo Mitchievici nu pare a se fi împăcat senin cu o atare postură existențială, predestinată tuturor celor ce și-au făcut din scris o profesie. Așa se explică interesul său față de ratare încă din anii debutului publicistic, manifestat mai întâi prin fascinația față de Mateiu Caragiale și de *Craii de Curtea Veche*, apoi față de fenomenul decadentei în genere (cu insolita variantă autohtonă a „crepuscularismului moldovenesc”), dar și față de biografiile unor scriitori din perioada comunistă sau ale unor marginali ignorați de istoria literară. Dacă însă tema ratării era abordată tangențial în toate aceste lucrări, ea devine nucleul coagulant al eseurilor din *Farmecul vieților distruse* – volum testimonial, în care comentariul pe marginea cărților dobândește o mult mai marcată amprentă confesiv-autobiografică, fără ca ținuta intelectuală a discursului critic să aibă de suferit.

Într-adevăr, dedicația („MAMEI mele, minunatei mele mame”) și comentariul final la parabola fiului risipitor din *Evanghelia după Luca*

configurează retoric-ficțional postura („filială”, nota bene!) a autorului, fără să putem totuși identifica un filon confesiv *stricto-sensu*, de tip memorialistic. În consecință, vocea auctorială rămâne aceea obiectiv-impersonală, a cărturarului care-și propune să trateze tema ratării în termenii unui discurs deopotrivă teoretic și eseistic, cu o mulțime de referințe la autori și cărți de prim plan din circuitul academic occidental, dar fără nicio trimitere explicită la propria biografie sau la împrejurări concrete de viață. Într-o primă instanță, recunosc, mi-aș fi dorit ca exegetul ratării să fie mai visceral și mai subiectiv, mai mult eseist în spirit montaignean (ca Odobescu, Paleologu sau Pleșu, bunăoară) și mai puțin teoretician, dată fiind reverberația existențială a subiectului în chestiune, pentru ca, treptat, analiza aceasta obiectiv-impersonală să mi se dezvăluie drept o binevenită modalitate profilactică de exorcizare culturală a demonului ce-l va fi ispitit la un moment dat, făcându-l să dezerteze de la masa de scris și să disprețuiască găunoasa erudiție. Înțelegând însă că eseismul, asumat ca *modus vivendi*, conduce inevitabil la un soi de sterilitate și la un epicureism care face să prevaleze contemplația în detrimentul acțiunii, Angelo Mitchievici a demonstrat prin cartea de față că se poate scrie despre ratare și fără să cazi în ispita ei - așa cum a scris Cioran despre moarte și sinucidere, cu o energie vitală de invidiat. De aceea, între Nae Ionescu (citată pe pagina de gardă cu un aforism edificator pentru filosofia sa: „Omul este singurul animal care se poate rata”), care și-a risipit geniul (eminamente oral) în efemeride gazetărești, fără a lăsa în urma lui cărți, și Cioran, ucenicul neascultător, devenit un scriitor de faimă mondială, preferința lui Mitchievici se îndreaptă fără ezitări către cel din urmă, întregul volum făcându-se astfel ecoul intenției sale de a-l înțelege mai bine și de a-i călca, pe cât posibil, pe urme.

Nu întâmplător, „urmele” lui Cioran se regăsesc atât în eseul care deschide volumul (*Cioran și universul ratat*), cât și în toate celelalte comentarii din carte, scriitorul româno-francez fiind considerat, și nu fără temeii, cel mai profund și mai nuanțat filozof al ratării din cultura occidentală. Mitchievici reconstituie comprehensiv evoluția stilului și gândirii cioraniene, de la vituperarea retorică, romantic-nihilistă din *Schimbarea la față a României*, și până la meditația austeră inspirată de filosofii stoici și orientali din ultima perioadă de creație, influența culturii franceze făcându-se simțită atât în plan stilistic, prin neutralizarea raționalistă a patosului, cât și în plan tematic, prin recalibrarea cognitivă în cheie contemplativ-ataraxică a ideilor obsesive ce i-au bântuit viforoasa junețe. Eseistul subliniază rădăcinile autobiografice ale scrisului cioranian, evidențiind că ieremiadele împotriva „neantului valah” din publicistica românească reflectă o mărturisită spaimă de ratare, care-l va urmări pe marele gânditor toată viața, determinându-l să-și gestioneze foarte atent succesul pe scena pariziană. „Uitarea” limbii române se va produce, ca atare, deliberat, ca o eliberare terapeutică de

tentația ratării – trăsătură definitorie a profilului nostru etnic. Cioran nu a mai vrut să fie român pentru că visa să devină un scriitor de talie universală. În acest context, refuzul premiilor și strategia de a rămâne mereu în umbră, la adăpost de lumina reflectoarelor, nu se datorează culpei morale din trecutul său de legionar, cum s-a spus (Laignel-Lavastine, 2002), și nu ilustrează nici pe departe tentația (de neînțeles, pentru un scriitor) a anonimatului. Filozoful sfârșește prin a considera că ratarea definește nu atât profilul etnic al românului („Nu există ființă mai înclinată ratării decât românul”), cât condiția umană în genere („Orice viață este povestea unei prăbușiri”). Or, prin asumarea profilactică a condiției de ratat, manifestată în plan social printr-o existență marginală, autorul *Silogismelor amărăciunii* a încercat să neutralizeze de fapt efectele unei prăbușiri pe care și-a imaginat-o mereu grandioasă. Cioran a jucat de fapt comedia ratării și a anonimatului știind de fapt că, pivotând între cele 2 posturi, va stârni și mai mult interesul și admirația cititorilor săi (Macé, 2016).

Mitologia construită în jurul biografiei „scepticului de serviciu al umanității” (Simion, 2014, Gregori, 2012) își găsește explicații surprinzătoare, așa cum demonstrează Angelo Mitchievici, și prin înțelegerea faptului că ratarea și succesul nu sunt termeni opuși, cum se crede îndeobște, ci complementari, ilustrând în ultim resort fața și reversul oricărei activități creatoare. Succesul ascunde în el o formă sau alta de ratare, tot așa cum ratarea poate fi privită ca un blazon spiritual, merit a-l singulariza pe individ în societate. Psihologia succesului, bazată pe etica protestantă a muncii și disciplinei (Weber, 2003), eminentemente burgheză, se opune psihologiei hedonist-contemplative, non-concurențiale, atribuite aristocratului. Psihologia și etica burgheză se văd prin urmare sancționate polemic atât din perspectiva unei viziuni elitiste, aristocratice, cât și din perspectiva proletară a boemei – fenomen generat de democratizarea accesului la cultură, odată cu prăbușirea Vechiului Regim (Ferry, 2010). Atitudinea antiburgheză va fi așadar comună și boemului, și dandy-ului – dandysmul fiind un apanaj al aristocratismului, ce vizează transformarea vieții în operă de artă, estetizarea existenței în sine (Babeți, 2004). Sfidând așadar burghezul mai întâi prin atitudinea sa retractilă, de parazit, Cioran nu a dezertat însă de la etica muncii, pe care se edifică, am mai spus, societatea burgheză. Admirând boema artistică din Cartierul Latin pentru frenezia ei existențială, filozoful român optează cu bună știință pentru un stil de viață opus, cenobitic, merit a-i prezerva energia vitală exclusiv în scop creator. Cioran nutrește convingerea că succesul dăunează creatorului autentic, care are nevoie să se confrunte mereu cu spectrul ratării pentru a rămâne exigent cu propriul său talent și a nu-l perverti. De aceea, când scrisul începe să-i fie apreciat, Cioran face un pas înapoi, din teama că succesul l-ar putea conduce către o formă sau alta de ratare. E vorba, bineînțeles, de ratarea spirituală, despre care îi scria din exilul

parizian prietenului său de departe, Constantin Noica, denunțând în termeni spenglerieni declinul societății de consum occidentale.

Capitolul despre Cioran (și, prin extensie, întregul volum), compus dintr-o serie de micro-eseuri aglutinate narativ după principiul muzical al temei cu variațiuni, poate fi citit ca o veritabilă monografie a ratării, dar și ca o seducătoare proză de idei, în care autorul își dă întreaga măsură a talentului său analitic – unul, nu mă feresc s-o spun, excepțional. Cititorul rămâne fermecat, la sfârșitul lecturii, de muzica ideilor, de acel halou de infinită sugestivitate a textului-palimpsest. Ca atare, aluziile intertextuale din titluri (*Sentimentul românesc al ratării, Fiu al faptei nu sunt, Ratarea s-a născut la sat, Nașterea ratării din spiritul muzicii, Ratarea ca stil de viață, Farmecul vieții ratate, Ratarea la Porțile Orientului* etc.) nu au doar un rol stilistico-expresiv, de banală *captatio*, ci și unul mai complex, speculativ, menit a integra propriile reflecții ale eseistului în rețeaua de infinite referințe a culturii universale. De aceea, tema ratării devine, treptat, un simplu pretext pentru problematizări variate, profesorul Mitchievici oferindu-ne în prezentul volum numai un decupaj al preferințelor sale literare și cinematografice, în care, alături de Cioran, figurează scriitori ca F. Scott Fitzgerald, Flaubert, Shakespeare, Voltaire, Dino Buzzatti, Sadoveanu, Cărtărescu sau Mircea Eliade, dar și regizori celebri ca Luis Bunuel și Marco Ferreri. Astfel, opere precum *Madame Bovary, The Great Gatsby, Il Deserto dei tartari, Macbeth* și *Candide*, ori filme ca *La charme discret de la bourgeoisie* și *La Grande Bouffe* sunt interpretate dintr-o dublă perspectivă, a autorului însuși, atașat afectiv de melancolia crepusculară a Decadenței, dar și prin prisma scrierilor lui Cioran, consultat mereu ca ghid/ călăuză în labirintul numinos al ratării.

Comentariul final la parabola fiului risipitor, departe de a face apologia păcatului ca modalitate de resurecție spirituală, cum s-ar putea crede, relevă subtila conexiune dintre viețile celor doi frați, una axată pe etica ascetică a muncii și datoriei, care promite succesul, cealaltă pe morala hedonistă a lui „carpe diem”, care duce în mod fatal la ratare. Astfel, deși recomandă și încurajează comportamentul ascetic, creștinismul nu condamnă totuși plăcerea, înclinația irațională către exces și risipă. Pentru că, în lumina dragostei divine, „nicio viață nu este pe de-a-ntregul pierdută”, și niciun păcat nu-i atât de grav încât să nu poată fi iertat – iar scriitorul nu-i nici pe departe cel mai păcătos dintre oameni. Prin cartea da față, mărturie a unor experiențe existențiale revelatoare mediate livresc, Angelo Mitchievici va fi descoperit nu doar calea către sine însuși, ci și scara spre cer.

Referințe:

- Babeți, A. (2004). *Dandysmul. O istorie/ Dandyism. A History*. Iași: Editura Polirom.
- Cernat, P. et al. (2003). *Explorări în comunismul românesc/ Explorations of Romanian Communism*. vol. I-III. Iași: Editura Polirom.
- Cernat, P. et al. (2001). *În căutarea comunismului pierdut/ Looking for the Lost Communism*. Pitești: Paralela 45.
- Cernat, P. et al. (2004). *O lume dispărută/ A Lost World*. Iași: Editura Polirom.
- Ferry, L. (2010). *La révolution de l'amour. Pour une spiritualité laïque/ The Revolution of Love. For a Secular Spirituality*. Paris: Plon.
- Gregori, I. (2012). *Cioran. Sugestii pentru o biografie imposibilă/ Cioran. Suggestions for an Impossible Biography*. București: Editura Humanitas.
- Laignel-Lavastine, A. (2002). *Cioran, Eliade, Ionesco. L'oubli du fascisme/ Cioran, Eliade, Ionesco. The Forgetfulness of Fascism*. Paris: PUF.
- Macé, M. (2016). *Styles. Critique de nos formes de vie/ Styles. A Critique of Our Forms of Life*. Paris: Gallimard.
- Mitchievici, A., Stanomir, I. (2016). *Comunism Inc. Istории despre o lume care a fost/ Communism Inc. Histories about a World that Was*. București: Humanitas.
- Mitchievici, A., Stanomir, I. (2011). *Teodoreanu reloaded*. București: Editura Art.
- Mitchievici, A. (2014). *Caragiale după Caragiale/ Caragiale after Caragiale*. București: Cartea Românească.
- Mitchievici, A. (2009). *Cinema/ Cinema*. Iași: Editura Polirom.
- Mitchievici, A. (2014). *Cultura faliei și modernitatea românească/ The Culture of Rift and Romanian Modernity*. Iași: Institutul European.
- Mitchievici, A. (2011). *Decadență și decadentism în contextul modernității românești și europene/ Decadence and Decadentism in the Context of Romanian and European Modernity*. București: Editura Curtea Veche.
- Mitchievici, A. (2022). *Farmecul vieților distruse. Câteva reflecții despre ratare/ The Charm of Ruined Lives. A Few Reflections on Failure*. București: Editura Humanitas.

- Mitchievici, A. (2013). *Filmele care ne-au schimbat viața/ Movies that Have Changed our Lives*. București: Eikon.
- Mitchievici, A. (2007). *Mateiu I. Caragiale. Fizionomii decadente/ Mateiu I. Caragiale. Decadent Physiognomies*. București: Institutul Cultural Român.
- Mitchievici, A. (2011). *Simbolism și decadentism în arta 1900/ Symbolism and Decadentism in the Art 1900*. Iași: Institutul European.
- Mitchievici, A. (2011). *Umbrele Paradisului. Scriitori români și francezi în Uniunea Sovietică/ Shadows of Paradise. Romanian and French Writers Travelling to the Soviet Union*. București: Editura Humanitas.
- Simion, E. (2014). *Cioran. O mitologie a nedesăvârșirilor/ Cioran. A Mythology of Uncompletedness*. București: Editura Tracus Arte.
- Weber, M. (2013). *Etica protestantă și spiritul capitalismului/ Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Traducere de Ihor Lemnij. București: Editura Humanitas.